

Verdes Sándor:

Miért nem beszélünk úgy, ahogy ők?

Társalgási könyv a hétköznapi beszédhez

zöld-S Studio, Budapest, 2002. 239 p.

A társalgási zsebkönyvről

„Miért nem beszélünk úgy, ahogy ŐK? – teszi fel a kérdést a könyv címe. Ahogy az alcím is utal rá, a mindennapi beszélgetésekről van szó. Miért? Mert még nem tanultuk meg, nem gyakoroltuk. Talán igazából még azt sem tudjuk, hogyan beszélnek ŐK, a szóban forgó nyelv beszélői. Nos, ehhez kíván segítséget nyújtani ez a könyv” (Verdes 2002: xi.). A társalgási fordulatokat bemutató kiadvány egy könyvsorozat magyar tagja. A kiadó korábban már – hasonló címmel, hasonló céllal – angol és francia nyelvtanulási segédkönyveket is megjelentetett.

Azon a kevésbé szerencsés, de általánosan bevett gyakorlaton kívánnak ezek a kiadványok változtatni, mely szerint nyelvtanulás közben sokat tudunk meg az adott nyelvet beszélők történelméről, az ország nevezetességeiről, esetleg a népszokásokról, de – sajnos – csak morzsákat kapunk az udvarias és hatékony kommunikáció helyi szabályaiból. Hogyan lehetséges ez, hiszen a nagyközönség számára írt nyelvkönyvek eleinte társalgási zsebkönyvek voltak, amelyek épp az adott közegben való udvarias beszélgetésre koncentráltak? Miért szorult ki a külföldiek számára írt magyar tankönyvekből az – útikönyvek utolsó lapjain még nyomokban felfedezhető – udvariassági formák rendszerezése?

Talán éppen azért történt mindez, mert el akartunk távolodni az útikönyvek, társalgási zsebkönyvek dilettantizmusától, és a tudományosabbnak, értékesebbnek tartott grammatikai ismeretek közlése felé tolódott el a hangsúly.

A kommunikatív szemlélet térhódításával előtérbe került a beszélt nyelv, s ezzel együtt megjelentek néhány tankönyvben a dialógusok is. Gyakran azonban csak grammatikai formák illusztrálására használja őket a tankönyvszerző, nem kapunk összefoglalást az egy-egy szituációban elfogadható udvarias viselkedésről¹.

¹ Meg kell említenem azt is, hogy talán nem haszontalan a szándékolt (!) udvariatlanság nyelvi formáival is felruházni diákjainkat, hiszen elképzelhető, hogy egy adott szituációban a megfelelő mértékben udvariatlan választ keresik.

A könyv célja

A könyv alcíme sokat ígér. A 2002-ben kiadott könyvecske – a társalgási zsebkönyvek hagyományát követve – éppen azokat a tudnivalókat rendszerezi, amelyeket a nyelvtanárok az órákon egy-egy nyelvi jelenséggel kapcsolatban csak véletlenszerűen adnak át tanítványaiknak.

A könyv tehát hiánypótló, s bevezető szövege szerint „Kiadójának célkitűzése olyan társalgási könyvecske közreadása, amely a mindennapi megnyilvánulásukat helyezi a tanulás, a gyakorlás, az ismétlés (felfrissítés) középpontjába. A könyv nem helyettesít egyetlen más nyelvkönyvet, de még társalgási könyvet sem. Az összeállítás fő célkitűzése a gyakorlatiasság” (Verdes 2002: xi.).

Udvarias nyelvi formák keresésekor a magyar közönség is meríthet ötleteket lapjairól, bár főként magyarul tanuló külföldiek számára íródott. Ezért kétnyelvű a tartalomjegyzék és a tárgymutató (magyar–angol), a könyv többi része azonban – érthetetlen módon – teljes egészében magyar, még az utolsó oldalakon található nyelvtani összefoglaló (*betűk-hangok, ige, főnév, melléknév, számnév, névmás, határozó, névutó, névelő, mondatban fejezetek*) is.

A könyv szerkezete

A nagyobb egységek címe (1. *általános rész*, 2. *társalgás*, 3. *reagálások*, 4. *javaslat és kérés*, 5. *kifejezni valamit*, 6. *utasítás/ javaslat/ tanács*, 7. *idő*, 8. *hely*, 9. *felkiáltások*, 10. *telefon*, 11. *leírás/ elbeszélés/ elmesélés*, 12. *situációk*, 13. *konferencia*, 14. *függő beszéd*, 15. *levél*) alapján elének táruló kép kissé véletlenszerűnek tűnik, nem bontakozik ki olyan vezérelv, amely szerint rendezettnek tünnék a felosztás, s így megkönnyítené a formák keresését. Ha ismerősömet házasságkötése alkalmából kívánom köszönteni, akkor nem valószínű, hogy a *felkiáltások* fejezetben kezdeném keresni a *Gratulálok!* formulát. (S akkor nem is találnék rá.) A *kifejezni valamit* fejezetcím is talányos kissé; az alcímekből kiderül, hogy keverednek itt az érzelem, a valószínűség és a szándék kifejezésének lehetséges módjai a beszédaktusokkal (köszönetnyilvánítás, egyet nem értés).

A műfajt, a társalgás színterét, illetve nyelvtani jelenségeket bemutató fejezetek keverednek egymással, s talán még a fejezetbe sorolás sem egyértelmű sokszor. A *javaslat és utasítás* rész esetében például csak egy adott situációban lenne megfelelően értelmezhető az illokúciós erő: nem mindegy, hogy a *Helyedben én elmennék* kijelentést egy tanácsot kérő kolléga vagy renitens leszármazottunk hallja-e tőlünk. A könyvben ez akár a *probléma* (1.10), akár a *helyeslés/ellenkezés* (3.1), *meggyőzés* (3.6), *javaslat* (4.), *tanácsadás*(6.3), *feladat* (6.9), *intés* (9.4) alfejezetnél is állhatna, de természetesen nem találjuk meg mindegyiknél.

A funkció felőli megközelítés azonban nagyon is szerencsés, mert a nyelv használója nem magukra a formákra kíváncsi, hanem tartalmakat akar kifejezni. Az ötlet, hogy a nyelvtanulók számára biztosítsuk a funkciókhoz kapcsolható nyelvi formák sokaságát, üdvözlendő. A szerkezettel kapcsolatos elgondolás, és az, hogy nem kapcsolódik egyik tankönyvcsaládhoz sem, lehetővé teszi, hogy használhassuk bármely magyart tanító könyv kiegészítő anyagaként. Menkó László szellemes illusztrációi is segítik egy-egy nyelvi forma szituációba helyezését (A bocsánatkérés/mentegetőzés részben például: „Rettenetesen sajnálom – mondja egy elütött gyalogosnak egy autós – egy kicsit figyelmetlen voltam.”) Szinte ez az egyetlen fogódzó azonban, amelynek segítségével elképzelhetjük, hogy vajon kinek a szájából hangozhat el az adott kifejezés, kinek címezheti és milyen esetben. Ez az a feladat, amelyet nem sikerült a könyv szerkesztésekor, összeállításakor megoldani: a véletlenszerűnek érzett fejezetbeosztás helyett talán inkább szituációkra épülő társalgási könyvecskét kellett volna közreadni, az adott helyzet részletes leírásával kiegészítve (talán Hymes *Speaking*-modelljének egyszerűsített változatával: minden esetben megjelölve a helyszínt, a helyzetet, a beszélők viszonyát, a műfajt). Egy idevágó – a mai magyar társadalmi viszonyokkal, viselkedési szabályokkal foglalkozó – rövid bevezető szintén hasznos segítséget nyújthatna.

Vannak nyomai a könyvben a viselkedési szabályok bemutatásának: *N.B.* jelzéssel időnként udvariassági szabályokat is közöl a szerző a nyelvi formák mellett. A bemutatkozásnál például a bemutatási sorrendről és a kéznyújtásról tudhatja meg a külföldi, hogy mi a sorrendiség szervező elve (életkor, nem, társadalmi helyzet, tekintély), s hogy „bemutatkozásakor, találkozásakor a magyaroknál szokásos a kézfogás”. A megjegyzések rendszerbe foglalása után – és egy általános bevezetéssel kiegészítve – több haszonnal forgathatnák a könyvet tanulni vágyó külföldiek és magyarok egyaránt.

Grammatikai információk is felbukkannak: néhány kifejezés esetében megtudjuk, hogy utána milyen szófajú szónak és milyen nyelvtani esetben kell állnia. Ha a cél a használhatóság, akkor ezek a „részletek” sem elhanyagolhatók, s valóban segíthetik a nyelvtanulást. Ám a nyelvtani információkat nem minden formánál találjuk meg.

A célközönség

Éppen e téren okoz csalódást a nyelvtanárnak is a könyvecske: tanításra is használható anyagként a következetesség, az átlátható struktúra lenne a legfontosabb. Ha nem minden esetben, hanem csak rapszodikusán értesül az olvasó a vonzatról, akkor bosszankodik, ha az általa keresett kifejezésnél éppen hiányzik. Ha az egyes számú és többes számú, udvarias és közvetlen formát bizonyos esetekben nagy részletességgel mutatja be a szerző, akkor egyes elemek elhagyását máshol indokolatlannak érezzük. Adott esetben félre is vezetheti az információ hiánya az olvasót: azt

hiheti, hogy a formális helyzetekben ugyanúgy megteszi egy kifejezés, mint bizalmas, baráti viszony esetén.

A nyelvtanulókat akkor éri meglepetés, amikor kezdőként a bemutatkozás formáival ismerkedve a kiegészítő információkat – számukra érthetetlen nyelvtani és szóválasztásbeli nehézséggel – magyarul olvashatják csak. A szerző nem ír arról, hogy önálló tanulásra is alkalmas-e műve; a fentiek alapján azonban egészen biztos, hogy nem. Az egyes nyelvi fordulatok felsorakoztatása – olykor a grammatikai vagy a familiaritás fokára vonatkozó információ hiányában – használhatatlanok a listázott megnyilvánulási lehetőségek.

A magyar cím, az (alapvető grammatikai tudnivalók felsorolásakor is érvényesülő!) egynyelvűség miatt éppen a megcélzott közönség, a magyarul tanuló külföldiek érdeklődését nem sikerül felkelteni, s a szituációs minősítések nélkül közölt listák a nyelvtanárok számára sem fogják vonzóvá tenni a könyvecskét. Kár érte, mert nagy szüksége lenne a magyarországi magyarnyelv-tanításnak a vélemények, elutasítások és egyéb – a tankönyvekben elhanyagolt – beszédcselekvések bemutatását segítő tananyagra.

Ha feladatsorral, választási lehetőségeket kínáló szituációs gyakorlatokkal egészülnének ki, szinte biztos lenne az ilyen eladható könyvek példányszámának növekedése, hiszen ma is még csak egyéni anyagokkal, folyamatosan kényszerű találmányossággal összeállított anyagokkal dolgoznak a magyart tanító kollégák.

MARÓTI ORSOLYA